

A módszertani munka változásai Veszprém megyében

Veszprém megye községi könyvtárainak életében az utóbbi 15–20 évben jelentős változások történtek a könyvtárosi munka eredményesebb végzése érdekében. Az eltelt időszak alapot ad arra, hogy következtetéseket vonjunk le: milyen hatással voltak a „pályamódosítások” a kis könyvtárak életére, fejlődésére. Öszszességében mennyiben sikerült a könyvtárak szolgáltatásait javítani, az olvasók igényeit magasabb szinten képesek-e kielégíteni, mint két-három évtizeddel ezelőtt.

Arra is választ kerestünk: a hálózatért felelős módszertani irányító tevékenység megadta-e, képes volt-e megadni az egyes hálózatokban a fejlődéshez, az előbbre lépéshez szükséges instrukciókat.

E kérdésekre válaszolandó vizsgáltam a devecseri, pápai, tapolcai, veszprémi hálózati alközpontok, valamint az ajkai, várpalotai városi könyvtárak módszertani tevékenységét.

Történelmi visszatekintés

A Veszprém megyei hálózati módszertani munka mint a könyvtárszervezés, hálózatépítés és gondozás sajátos eszköze, jóval több mint negyedszázadra tekinthet vissza, s az ez idő alatt végzett fáradságos, nehéz munka számbavétele sok tanulsággal szolgál.

Az elmúlt időszakot szakaszolhatjuk, s a jelentős történéseket mérőföldkövé nyilváníthatjuk. Amikor a Veszprém megyei tanácsi közművelődési könyvtárhálózat fejlődését vizsgáltuk, úgy láttuk, hogy az egyes szakaszhatárok között sajátos módon változott a könyvtár-csinálás gyakorlata: a hálózati módszertani munka.

Az első évtized (1949-től) az alapítás, de még inkább a szaporítás, a „nem baj, ha kicsi, csak sok legyen” időszaka volt. A leghősibb korszak, a nagy százalékok, a nagy győzelmek

kora. Évről évre nőtt a kicsi, sokszor csak ládányi könyvtárak száma. 1948-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium több száz községbe juttatott 50 kötetes állományú vándorkönyvtárat. Ezen akció keretében Veszprém megye 40 ilyen vándorkönyvtárat kapott. Szervezettség, összefogás és irányítás hiányában vándoroltatásukat nem tudták megoldani. 1949 áprilisában megalakult a Veszprémi Körzeti Könyvtár, majd – az országban elsőként – az akkor még Veszprém megyéhez tartozó Mezőszentgyörgyön, *Eötvös Károly* kúriájában az első falusi népkönyvtár. Megalakultak a járási könyvtárak: 1951-ben Pápán, 1952-ben Devecseren, 1954-ben Balatonfüreden, 1956-ban Tapolcán, Zircen, majd – az országban az utolsók között – 1958-ban Sümegen. 1952 végéig a megye minden jelentősebb településén volt már népkönyvtár. Igaz, ezek csak jelképes közművelődési könyvtárak voltak, semmilyen, vagy nagyon szegényes kézikönyvanyaggal, gyenge működési feltételekkel.

A sok gond ellenére az olvasni szerető emberek ezrei ismerkedtek a könyvekkel, nagyon sokan olyanok, akik eddig csak a kalendáriumot olvashatták. Jelentős eredménye volt e szakasznak, hogy összeállt egy csapat, amely szakmailag szilárd volt, amely dacosan vallotta magát könyvtárosnak, s valódi könyvtárügyet akart csinálni. Közülük többen egészséges kritikával nézték a kezdetek munkáját, modernizálni akarták a könyvtárügyet, célszerű épületekkel, fejlettebb szolgáltatásokkal, annál is inkább, mert 1956-ban és 1957-ben már látták, hogy erősen megfakultak a kulturális forradalom csodái, s fogyni kezdtek a könyvtári csodák is.

S milyen volt a második évtized? Az előzőnél jobb, de tele gondokkal, megoldatlan problémákkal. Megyénkben is megkezdődött a letéti ellátás felszámolása, az apró falusi könyvtárak önálló intézménnyé nyilvánítása.

A könyvtárak az egyes települések tulajdonába kerültek. „A helyi tanácsok kötelesek gondoskodni az illetékességi területükön lévő könyvtárak anyagi szükségleteiről.” (Ez volt a könyvtári tsz-szervezés.) A hatáskörök leadása, a helyi irányítás, igazgatás jelszó lett. A folytatás ismert: a nagyobb községek gazdai mivoltuk első örömében közsegfejlesztési alapjukból néhol figyelemre méltó summát adtak a könyvtáraknak, de a kicsik keveset vagy semmit. A sok kis könyvtár önállósítása könnyen ment, de ennek az önállóságnak – ma már tudjuk – nagy ára lett: a kis részkeretekből alig tudtak választékot biztosítani, sok fontos mű hiányzott, s egyre több lett a felesleges, nem olvasott könyv a polcokon... Az akkori idők módszertani könyvtárosai (mint a maiak!) alkudoztak a jobb feltételekért, a fűthető könyvtárszobáért, a havi ötvennel több tiszteletdíjért. (A kintlévő állományt a járási könyvtár leltárkönyvéből áttelepítették a falusi könyvtárba, hogy az 1980-as évek elején az utódok ennek fordítottját elvégezhesék!)

A fentiek ellenére ha lassan is, de ment a szekér. 1956-ban létrejött a megyei könyvtárban a módszertani csoport az egységes irányítás megvalósítására. A megyei könyvtár 1959-ben művelődési autót kapott, 1964-ben már három működött. Megkezdődött a gyermekkönyvtári hálózat kiépítése. 1963-ban országos kísérletként Ugodon és Kővágóórsön körzeti könyvtárakat hoztak létre, főfoglalkozású könyvtárosokkal. Egyre több könyvtárban terjedt a szabadpolc stb.

A harmadik szakasz, a hetvenes évek, az irányelvek kora. Távlati fejlesztési koncepció készült minden olyan könyvtárcsoportra, amelyet a társadalmi igényekhez képest nagyon elmaradottnak ítéltünk. Ahogy jöttek az irányelvek, úgy vált egyre inkább láthatóvá, milyen sok feladatot kell megoldani a jövőben. Az egyik központi feladat a kis települések vegetáló, illetve halódó helyzetén való gyökeres változtatás lett. Művek és olvasók nem találták meg egymást, sok fontos kérés teljesítése maradt el, értékes művek ezrei porosodtak (máradt meg hiányoztak!) stb. E gondok megszüntetésére kezdtük el országosan is elsőként a központi könyvellátás tervezését, amely egy viszonylag összefüggő földrajzi területnek integrált könyvtári rendszere. A központi ellátás első éveiben a módszertanosok idejét és energiáját, figyelmét és gondolatait az átszervezéssel együtt járó manuális jellegű adminisztratív és szervezési feladatok kötötték le. A követke-

ző tevékenység, amely már a mába nyúlik: a rendszer szolgáltatásainak „felszínre hozása” és érvényesítése.

A szolgáltatásokat továbbbítók és a fogadók

A módszertani munka színvonalát, eredményességét, hatékonyságát nagyban, mondhatni döntően befolyásolja az e területen dolgozók szakmai, emberi rátermettsége. Ehhez a szerephez felkészült értelmiségi szükséges, aki tájékozott a társadalom, az életmód, az életformaváltozás, a művelődés, a realitások megértését segítő tudnivalókban és a beleszólás, a javítás igényével szól hozzájuk. Hol vagyunk ettől? Úton feléje. A szerep megítélése is sokszor bizonytalan. Mások voltak az „elvárások” az 50-es évek és mások a ma módszertanosával szemben. Nagy tanítómesterünk, *Sallai István* mondta: „A régi módszertanosnak strapabíró láb kellett, az újnak strapabíró fej is kell.”

A megyei gyakorlat azt bizonyítja, hogy ott értek el jó eredményt, ahol a régi lóti-futi, kukkantó módszerek letvetkőzték, és tervszerű, nem kapkodó munkát végeznek: helybe viszik, közvetítik azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a központi könyvtár biztosítani tud. Ez a munkastilus egyre inkább érzékelhető a tapolcai, a devecseri és a veszprémi ellátó központok munkájában.

Tapasztalati tény az is, hogy a gondozásban azok tudnak legtöbbet produkálni, akik évek hosszú munkája során megismerték a vidéki könyvtárakat, a könyvtárosokat, a fenntartókat, s velük jó kapcsolatokat alakítottak ki. Tapolcán a hálózat szervezettségét, a fejlődést, a munka megfelelő színvonalát biztosították a régóta együtt dolgozó, a terület minden gondját, baját ismerő munkatársak. Ennek ellenpólusa Pápa, ahol a hatvan könyvtár módszertani gondozását, s a könyvellátást is két személy végzi. Ennyi könyvtár két személynek nagyon sok. Csak a könyvcserére jut idő, másra aligha. Pedig nem csak technikailag, hanem emberileg is törődni kell a szolgáltatás menetével. A technikai tennivalók sem mindig egyszerűek, bár ezek még csak a mesterség tudásának dolgai. De nem hagyható ki a munka emberi része. Ha nem jut a kiszállásból egy kurta óra jó szóra, őszinte érdeklődésre a másik munkája iránt, dicséretre, az öröm és a panasz meghallgatására, akkor szinte hiábavaló a szakmai

igyekezett. Felbecsülhetetlen tehát a szakismeret mellett a környezet- és emberismeret.

Valamennyi hálózati alközpontban tapasztalható, hogy túl sok az adminisztráció, egyrészt a rossz munkastilus, másrészt objektív okokból. A pápai példával élve: hatvan könyvtár könyvellátása mellett nem juthat idő az olvasószolgálat alaposabb megismerésére, a központi szolgáltatások megismertetésére, a tanácsal, az iskolákkal, egyéb intézményekkel való kapcsolattartásra. Ennek elkerülésére feltétlenül be kellene vonni a területi munkába is a csoport másik két tagját. A területi és szakfeladatok elosztása a többi ellátó központban rugalmasabb, egy-egy munkatárs tizenöt-húsz könyvtár felelőse.

A hálózati munka arculatát megváltoztatta az is, hogy megfiatalodott az e területen dolgozó gárda. Ez természetesen nem baj, de azt tudni kell, hogy e területen a szakmai kapcsolatok (a sok községi könyvtár miatt) nem alakulhatnak ki olyan gyorsan, mint más munkaterületeken. Súlyosbította a gondokat, hogy az új könyvtárosok egy része csak érettségivel rendelkezett. Devecserben például a központi ellátás indításakor három érettségizett dolgozott a csoportban. Természetes, hogy először őket kellett megtanítani a szakmára, hogy egy idő után ők is segíthessék a községi könyvtárosokat. A fiatalok munkakedvét az első sikerek fokozták, jól érezték magukat, s ma is megfelelő igényességgel és lelkesedéssel dolgoznak. De másik részük a vidékre járás nehézségei (duzzog, ha buszra kell ülnie, mert a kocsis rossz), az általuk végzett munka eredményeinek elmaradása vagy túl lassú beérése miatt elhagyta a könyvtárosi pályát.

Azt is el kell mondani, hogy a könyvtári munkakörök rangsorában a módszertanosé nem sorolják az elsők közé. A módszertani munkát végző dolgozók, munkaidő és étkezés szempontjából hátrányosabb helyzetben vannak a területi munkát nem végzőkkel szemben. Napidíj a legritkább esetben fizethető ki, s egyébként sem volna arányban a területi munka során felmerült többletmunkaidővel és kiadásokkal. A vidéket járó könyvtárosok gyakorta egészségüket is kockáztatják, a hideg, egészségtelen könyvtárakban – mégis felkeresik őket.

Megtorpanást okozott az 1960-as évek végétől több községben a klubkönyvtárak szervezése: a jól működő könyvtárakat összevonták a művelődés másik intézményével. Az összevonas után e községben személycserék sorozá-

ta következett be, és ezt a mai napig sem lehetett megszüntetni. Főfoglalkozású klubkönyvtárvezetőket állítottak be olyan településeken (400–500 lakos), ahol erre semmi szükség nem volt. A tartalmi munka látta kárát annak is, hogy a műsoros és táncos rendezvények szervezése más típusú embert követelnek, mint az olvasókkal való foglalkozás. A klubkönyvtárvezetők (akik általában csak érettségivel rendelkeztek) legtöbbször nem a könyvtári munkát tekintette s tekinti ma sem legfőbb feladatának, hanem inkább olyan rendezvények megszervezését és rendezését, ami pénzbevételt hoz, s amit a fenntartó „észrevesz”. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a klubkönyvtárak létrehozásuk óta javuló működési feltételeik ellenére sem tudtak eredményesebb könyvtárosi munkát felmutatni (vagy még olyant se!), mint korábban a tiszteletdíjas könyvtáros vezetésével működő községi könyvtárak.

Ugyancsak kedvezőtlenül hatott a módszertani munka eredményességére a községi könyvtárosok gyakori cserélődése. Megváltozott a tiszteletdíjas könyvtárosok minőségi összetétele. Egyre több a csak nyolc általános végzettségű közöttük. A módszertanos egyre többször kényszerül az alapismeretek átadásával foglalkozni. A szinte évenként szervezett alapfokú tanfolyamok sem változtattak lényegesen a helyzeten. Ezelőtt tíz évvel még a megyei könyvtár minden nyáron szervezett alapfokú tanfolyamot a községi könyvtárosok részére. A mai időkben már csak néha, mivel nincs jelentkező.

Az évek óta azonos gondok megismétlődése: „már százszor elmagyaráztam, kértem, javasoltam” sikertelenségei is lehangelően hatnak a módszertani könyvtárosokra. Néha jogosan érzik úgy, hogy tehetetlenek.

Természetes, hogy a gyakori személyi cserélődés nem a módszertani központ „bűne”, de a következmények mégis őt sújtják: fokozódik igénybevétele az újrakezdések miatt. Sajnos a személyi gondok megoldásához nem elegendő a fenntartókkal kialakított jó kapcsolat. A tanácsok egy része igénytelen a könyvtáros személyének kiválasztásában, nem tartja fontosnak a rátermettséget („fő, hogy van valaki”). Az anyagi „megbecsülés” is sajátos, nem egy falusi könyvtáros véli úgy, hogy „ezért a tiszteletdíjért kinyitni is elegendő volna”.

Az utóbbi huszonöt évben a könyvtárosi pálya elnöiesedett. Az 1950-es években még valamennyi módszertanos férfi volt, ma nagy részük nő, családanya, aki nem örül az esti

kölcsönzésellenőrzésnek stb., siet haza a családhoz, gyermekeihez.

A hálózatért felelős könyvtárosok szakmai és közérzeti kondicionálása azért is fontos, mert ettől is függ a sok tiszteletdíjas könyvtáros anyagi és szellemi gondozottsága. A hálózati könyvtáros a szerényen javadalmazott könyvtári környezetben az utolsó hivatásos összekötő.

Hatalmi erő vagy munkakapcsolat

A hálózati tevékenységnek mindig fontos eleme volt a helyi szervekkel, elsősorban a fenntartó tanácsokkal kialakított kapcsolat. A könyvtárak fejlesztése a községi vezetők szemléletétől, döntéseitől függött (és függ ma is), ami természetes is. Csak akkor van baj, ha kellő információ hiányában vagy szubjektív tényezőktől befolyásolva döntenek a könyvtári munka alapkérdéseiről. Arról például, hogy hány négyzetméter legyen az intézmény alapterülete, hány mű szükséges a lakosság könyvtári ellátásához, kit bízzanak meg a könyvtár vezetésével, milyen munkát várjanak el tőle stb. A döntés joga tehát a helyi szerveké, a szakmai követelményeket viszont a hálózati központok ismerik jobban, s ők általában a szükséges információkkal is rendelkeznek.

A járási tanácsok megszűnése után szakmai körökben heves viták alakultak ki arra vonatkozóan, hogy mi lesz a sorsuk a vidéki könyvtáraknak. Sokan kifogásolták, hogy nincs a hálózati munkának jogilag szabályozott tevékenységi köre, és a feladatok végrehajtását szolgáló munkának megfelelő jogi háttere. Úgy látták, hogy a hálózati központ a módszertani munka keretében csak javasolhat vagy kérhet, illetve az adott esetben a községi munkatársak helyett elvégezheti a feladatokat.

Több alkalommal keresték fel a községi tanácsokat, feljegyzésekkel és személyesen egyaránt, szóvá téve olyan könyvtári, könyvtárosi mulasztásokat, amelyek feygelmi felelősségre vonást igényeltek volna (nyitvatartási idő be nem tartása, munkanapló vezetésének elhanyagolása). Ám ezek a súlyos vétkek sem serkentették a fenntartókat arra, hogy gyakrabban ellenőrizzék a könyvtárakat. A feljegyzéseknek, személyes beszélgetéseknek semmi foganatjuk nem volt. Szerintük a községi tanácsok nem tudtak a könyvtárak gazdáivá válni (néhány esetben ez igaz is), s a járási tanácsok megszűnése következtében megszűnt azok

erőteljes általános felügyelete is. A vidéket járó módszertanos könyvtárosok egyedül érzik magukat, olyanoknak, akiknek immár csak a tanácsadás, a segítségnyújtás, a kérés-könyörgés maradt, viszont hiányzik a biztonságot adó háttér: a fenntartókat is javaslaik figyelembe vételére kényszerítő hatalmi erő. Szerintük a községi könyvtárak fejlesztése, a könyvtári munka eredményesebbé tétele elképzelhetetlen a feladatok végrehajtását nemcsak segítő, hanem szavatolni is tudó háttér nélkül.

A hálózati központok nagy részéből szerzett tapasztalatok szerint ezek az aggályok sokszor nem elfogadhatók. Igaz, hogy a járási tanácsok megszűntével a könyvtárak is új fenntartóhoz kerültek, de az a tapasztalat, hogy ezek sem kezelték mostohábban a módszertani munkát. A volt ajkai járás könyvtárainak irányítása például a Devecseri Nagyközségi Könyvtár feladata. A könyvtár a központi ellátás megszervezésében kezdeményező szerepet vállalt, s ezt a fenntartó tanács támogatta.

A valóság az, hogy a módszertani munka végzése akkor sem volt kedvezőbb számukra, amikor léteztek a járási tanácsok, mert a „hatalmi erő” – a tapasztalatok többször bizonyították – a hálózati alközpontok és a helyi szervek közvetlen érintkezését gátolta. A hatalmi erőre ma már vagy kényelmi szempontokból hivatkozunk, vagy nem vagyunk képesek az új munkastilus alkalmazására. Miért érzi magát egyedül a vidéket járó módszertani könyvtáros, amikor van kitől kérnie (csak nem keresi fel a tanácsot, hogy kérjen is!), s talál olyan helyi könyvtárost, akinek tanácsot, segítséget adhat. Nem hatalmi erőre van szükség, hanem jól szervezett, tudatos, tervszerű együttműködésre.

A megyében több szinten és különböző formában valósul meg az együttműködés. A megyei könyvtár megtette azokat az intézkedéseket, amelyek a hálózat egységes fejlesztése érdekében szükségesek. A hálózati alközpontokban vegyes a kép. A devecseri könyvtár különösen fontosnak tartotta, s tartja, a fenntartókkal való együttműködést. A tanácselnököket minden évben tájékoztatja a központi ellátás eredményeiről, a könyvtárak minden gondjáról, a megoldatlan kérdésekről. Tájékoztatást kapnak a könyvtárosok munkájáról, az eredményekről, a kiadott új könyvekről (értékben is) stb. A veszprémi, a tapolcai körzetekben is rendszeres a kapcsolat, hiányzik viszont a pápaiban. Ez megmutatkozik a könyvtárak ellátottságában is. Az együttműködés fontos esz-